

Javier Marías (1951–2022) a fost un prozator, eseist, traducător și jurnalist spaniol. Și-a petrecut copilăria în Statele Unite, unde familia lui se refugiase în timpul dictaturii lui Franco. Prin intermediul tatălui său, filosoful Julián Marías, profesor universitar, a venit în contact cu scriitori importanți precum Vladimir Nabokov sau Jorge Guillén. După revenirea în Spania, Javier Marías a studiat la Colegiul Estudio din Madrid, apoi a absolvit Facultatea de Filologie Engleză a Universității Complutense din Madrid. Din 1983, a predat cursuri de literatură spaniolă la Universitatea din Oxford.

A publicat romanele *Los dominios del lobo* (1971), *Travesía del horizonte* (1973), *El monarca del tiempo* (1978), *El siglo* (1983), *Bărbatul sentimental* (*El hombre sentimental*, 1986), Premio Herralde, *Romanul Oxfordului* (*Todas las almas*, 1989), Premio Ciudad de Barcelona, *Inimă atât de albă* (*Corazón tan blanco*, 1992), Premio de la crítica și IMPAC International Dublin Literary Award, *Măine în bătălie să te gândești la mine* (*Mañana en la batalla piensa en mí*, 1994), Premio Rómulo Gallegos și Prix Femina Étranger, *Fața întunecată a timpului* (*Negra espalda del tiempo*, 1998), trilogia *Chipul tău, mâine* (*Tu rostro mañana*, 2009), formată din volumele *1. Febră și lance* (*1. Fiebre y lanza*, 2002), *2. Dans și vis* (*2. Baile y sueño*, 2004), *3. Venin și umbră și adio* (*3. Veneno y sombra y adiós*, 2007), *Îndrăgostirile* (*Los enamoramientos*, 2011), Premio Nacional de Narrativa, refuzat de autor, *Așa începe răul* (*Así empieza lo malo*, 2014), *Berta Isla* (2017), Premio de la crítica, *Tomás Nevinson* (2021); mai multe volume de povestiri, printre care *Mientras ellas duermen* (1990) și *Când eram muritor* (*Cuando fui mortal*, 1996); eseuri, articole. În anul 1997 a primit Premiul Nelly Sachs, iar în 2000, Premiul Grinzane Cavour pentru întreaga operă.

JAVIER MARÍAS

Fața întunecată a timpului

Traducere din limba spaniolă și note
IULIA BODNARI

Cred că nu am confundat niciodată ficțiunea cu realitatea încă, deși le-am amestecat de mai multe ori ca toată lumea, nu doar romancierii, nu doar scriitorii, ci toți cei care au povestit ceva de când a început timpul nostru cunoscut, și în timpul acesta cunoscut nimeni nu a făcut altceva decât să povestească și să tot povestească, sau să-și pregătească povestea și să se gândească la ea, sau să o plănuiască. Astfel, oricine poate povesti o anecdotă despre ceva ce s-a întâmplat, și simplul fapt de a o povesti o distorsionează și o răsuțește, limbajul nu poate reproduce faptele și nici nu ar trebui să încerce, și de aceea, presupun, în timpul unor procese – procesele din filme, pe care le cunosc cel mai bine –, li se cere celor implicați să reconstituie în mod material sau fizic cele întâmplate, să repete gesturile, mișcărilor, pașii înveninați pe care i-au făcut, felul în care au ținut cuțitul, transformându-se în acuzați, să simuleze luând arma din nou în mână și să se prefacă a lovi pe cineva care, din cauza acestei lovituri, nu mai există, sau mai degrabă să lovească aerul, fiindcă nu este suficient să spună și să povestească impasibili și cu cea mai mare precizie, trebuie să se vadă și li se cere o imitație, o reprezentare sau o punere în scenă, deși acum, fără cuțit în mână sau fără un cadavru în care să-l înfigă – sac de faină, sac de carne –, acum, la rece, fără să comită o altă crimă și fără să adauge o altă victimă pe

listă, acum doar ca o prefăcătorie și o amintire, fiindcă nu pot să reproducă niciodată timpul trecut sau pierdut, nici să învie mortul care s-a dus deja și a dispărut din scenă în timpul acesta.

Acest lucru indică o ultimă lipsă de încredere în cuvânt, printre altele fiindcă el, cuvântul – inclusiv cel vorbit, inclusiv cel mai neșlefuit –, este în el însuși metaforic și de aceea imprecis, și în plus nu poate fi conceput fără ornamente, chiar involuntare, care sunt prezente chiar și în expozițiunea cea mai aridă și există chiar și în interjecții și insulte. E de ajuns să introducă cineva un „ca și cum“ în povestire; mai mult, e destul să existe o asemănare sau o comparație sau o vorbire figurată („a văzut negru înaintea ochilor“ sau „s-a purtat ca un măgar“, tipurile acestea de expresii colocviale care aparțin mai mult limbii decât vorbitorului care le folosește, nu e nevoie de mai mult) pentru ca ficțiunea să se strecoare în relatarea celor întâmplate și să o altereze sau să o falsifice. În realitate, străvechea aspirație a oricărui cronicar sau supraviețuitor, de a povesti cele întâmplate, de a da seamă de cele petrecute, de a înregistra faptele și delictele, și isprăvile, este o simplă iluzie sau himeră, sau, mai bine zis, chiar această frază, chiar acest concept sunt metaforice deja și fac parte din ficțiune. „Relatarea celor întâmplate“ este un act de neînchipuit și zadarnic, sau este posibil doar ca invenție. De asemenea, ideea de mărturie este zadarnică și nu a existat niciodată un martor care să își îndeplinească însărcinarea cu adevărat. În plus, se uită întotdeauna prea multe secunde, ore și zile, și luni, și ani, și cicatricea unei coapse văzute și sărutate zilnic

mult timp, din acest timp cunoscut și pierdut deja. Se uită ani întregi, și nu neapărat cei mai puțin importanți.

Și totuși, mă voi alătura aici celor care au pretins că au făcut o dată acest lucru ori s-au prefăcut că l-au făcut, o să relatez cele întâmplate sau demonstrate, sau doar știute – cele întâmplate în experiența mea, sau în fabulația mea, sau în cunoștința mea, sau doar în conștiința care nu încetează niciodată –, și rezultatul va fi scrierea și publicarea unui roman, a unei opere de ficțiune. Desigur că nu e mare lucru, nici ceva grav, nici măcar urgent, deși poate fi interesant pentru cititorul curios care dorește, în principiu, să mă însoțească; iar pentru mine e interesant din pricina riscului, riscul de a povesti ceva fără nici un motiv și aproape fără nici o ordine, fără să fac un plan sau să încerc să fiu coerent, de parcă aș povesti cu vocea aceea capricioasă și imprevizibilă pe care o cunoaștem cu toții, vocea timpului care nu s-a dus încă sau nu s-a pierdut și poate din cauza asta nici nu e timp; poate că timpul este ceea ce s-a întâmplat deja și poate fi spus, sau așa se pare, și de aceea timpul este singurul lucru ambiguu. Cred că vocea pe care o auzim este întotdeauna fictivă, și poate că astfel va fi și vocea mea în paginile acestea.

Nu sunt primul și nici ultimul scriitor a cărui viață a fost îmbogățită sau înveninată, sau doar schimbată din cauza lucrurilor pe care și le-a imaginat sau pe care le-a inventat și le-a scris, și le-a publicat. Spre deosebire de ceea ce se întâmplă în adevăratele romane de ficțiune, elementele povestirii pe care o încep acum sunt în întregime capricioase, întâmplătoare, pur episodice și cumulative – toate, irelevante, după regula elementară a clasicismului, fiindcă nici una dintre ele nu are nevoie de

celelalte – fiindcă, până la urmă, autorul nu le călăuzește, deși eu le povestesc; ele nu corespund unui plan, nu sunt conduse de o busolă, majoritatea vin din afară și sunt lipsite de intenționalitate; și de aceea nu au un sens, nici nu constituie un argument sau o istorie, nici nu răspund unei armonii tainice; nu trebuie să extragi nici o lecție din ele – nici din romanele adevărate nu trebuie să extragi lecții, fiindcă, în primul rând, romanele nu ar trebui să dorească așa ceva –, nici măcar o istorie cu începuturile și suspansul, și tăcerea ei finală. Nu cred că aceasta este o istorie, deși se poate să mă înșel, fiindcă nu-i cunosc sfârșitul. Știu că începutul acestei relatări se află în afara ei, într-un roman pe care l-am scris acum ceva timp, sau înainte de asta, și atunci este și mai difuz, în cei doi ani pe care i-am petrecut ca un impostor în orașul Oxford, predând materii interesante, dar în întregime inutile la universitatea de acolo și observând cum trece timpul convenit. Sfârșitul ei se află, de asemenea, în afară, și va coincide în mod sigur cu al meu, după câțiva ani, sau așa sper.

Sau poate că sfârșitul va rămâne în urma mea, așa cum se întâmplă cu tot ce emitem sau ne însoțește, sau producem, intențiile noastre durează mai mult decât noi. Punem prea multe lucruri în mișcare și apoi le părăsim și inerția lor, așa slabă cum este, trăiește mai mult decât noi: cuvintele care ne înlocuiesc și pe care cineva și le amintește uneori sau le transmite, fără să mărturisească întotdeauna de unde provin; scrisorile netezite, fotografiile îndoite, bilețelele scrise pe hârtie îngălbenită, lăsate pentru o femeie care va dormi singură după mângâierile neadormite, fiindcă fugim în miez de noapte ca niște

ticăloși în trecere; obiectele și mobilele de care ne-am slujit și pe care le-am primit în casele noastre – un scaun roșu, un stilou, o gravură din India, un soldat de plumb, un pieptăn –, cărțile pe care le-am scris, dar și cele pe care le-am cumpărat și le-am citit doar o dată sau au rămas închise pe raft până la urmă și apoi duse în altă parte cu viața lor de așteptare, sperând la alți ochi mai avizi sau mai placizi decât ai noștri; hainele care vor atârna în continuare la naftalină fiindcă insistă cineva să le păstreze, din motive sentimentale – deși nu știi dacă mai există naftalină –, țesături decolorându-se și tânjind neaerisite, uitând cu fiecare zi care trece formele care le-au dăruit rostul și mirosul acestor volume; cântecele care vor fi cântate când noi nu le vom mai cânta sau fredona, sau asculta; străzile care ne-au adăpostit ca niște holuri interminabile și camerele care nu acordau nici o atenție locatarilor lor efemeri și inconstanți; pașii care nu se mai repetă și nu mai lasă urme pe asfalt sau se șterg repede pe pământ, o, nu, pașii aceștia nu rămân, ci pleacă odată cu noi sau chiar înaintea noastră, cu inocența sau veninul lor; medicamentele, cu scrisul nostru grăbit, fotografiile iubite pe care le țineam expuse și care nu ne mai privesc, perna, jacheta noastră atârând pe spătarul unui scaun, o cască colonială care a venit din Tunisia în anii '30 la bordul corabiei *Ciudad de Cádiz* și a fost a tatălui meu și încă mai are curelușa de sub bărbie, și locotenentul indian din lemn pictat pe care l-am adus acasă cu o oarecare ezitare vor dura mai mult decât mine, probabil. Și poveștile pe care le inventăm, pe care vor pune mâna alții care, vorbind despre existența noastră trecută, pierdută și necunoscută vreodată, ne vor prefăce

în ființe fictive. Chiar și gesturile noastre vor continua să fie făcute de cineva care le-a moștenit sau le-a văzut și le-a repetat fără să vrea sau intenționat, ca să ne invoce și să creeze o iluzie a vieții noastre, ciudată și provizorie; și poate că vor rămâne, izolate în altă persoană, anumite trăsături ale noastre pe care le-am transmis involuntar, ca o cochetărie sau un blestem inconștient, fiindcă trăsăturile pot aduce noroc sau ghinion, ochii cu pleoape ca de oriental și buzele ca desenate cu creionul – „cioc de rață, cioc de rață” –, bărbia aproape despătată, umerii largi și o țigaretă în mâna stângă; eu nu o să las nici o trăsătură nimănui. Pierdem totul fiindcă totul rămâne, în afară de noi. Și de aceea orice formă de posteritate poate fi un afront, și poate că la fel se întâmplă cu orice amintire.

O să comit în continuare numeroase afronturi, fiindcă voi vorbi, printre altele, de câțiva morți adevărați pe care nu i-am cunoscut, și astfel aceasta va fi o formă nesperată și îndepărtată de posteritate pentru ei. Sau, cu alte cuvinte, voi fi memoria lor fără să-i fi văzut și fără ca ei să fi putut să mă vadă în timpul lor deja pierdut, voi fi fantoma lor. Majoritatea nu au călcat niciodată în țara mea, nici nu mi-au învățat limba, deși unul dintre ei, despre a cărui moarte nu am prea multe dovezi, Hugh Oloff de Wet, a fost în Madrid în anul în care m-am născut eu la Madrid și cu mult timp înainte a fost cât pe ce să moară împușcat aici. De asemenea, a omorât pe alții aici, ca și în alte locuri, înainte și după. Și mai este unul care s-a născut în propria mea casă, poate că în același pat în care m-am născut și eu, mult mai târziu.

Întotdeauna se spune că în spatele oricărui roman există o secvență de viață sau de realitate a autorului, oricât de palidă, slabă sau intermitentă ar fi, chiar dacă a fost transfigurată. Se spune acest lucru de parcă n-ar avea nimeni încredere în imaginație și inventivitate, ca și cum cititorul și criticii ar avea nevoie de un punct de sprijin ca să nu cadă victime unei amețeli ciudate, amețeața faptelor inventate în mod absolut, fără experiență sau fundament, și care nu vor să se îngrozească de ceea ce pare să existe în timp ce citim – uneori respiră și susură, și

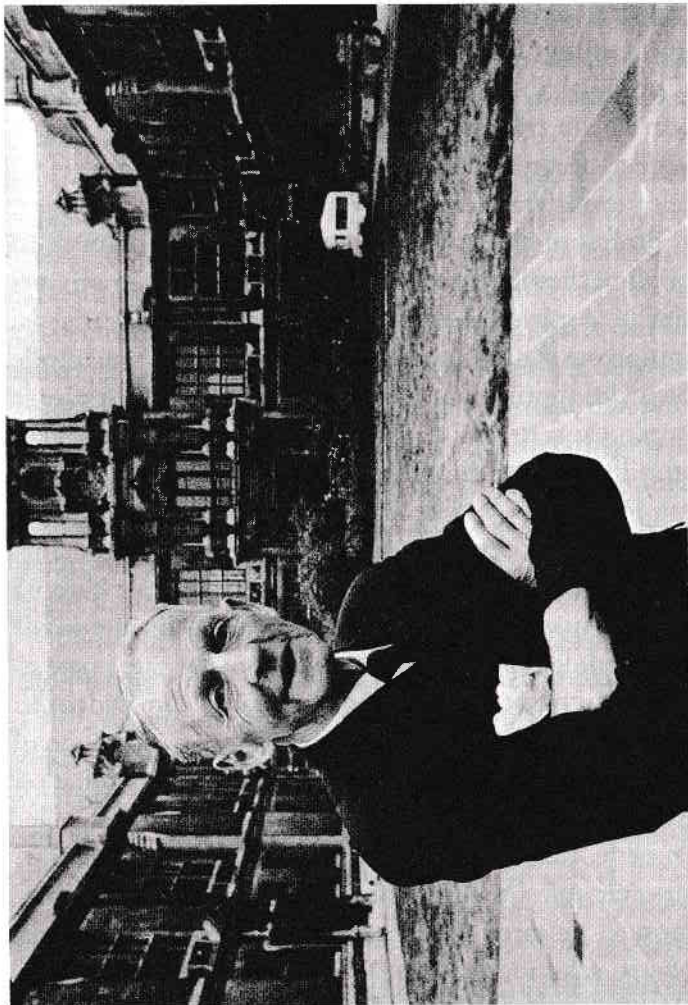
chiar convinge –, și care nu a existat niciodată totuși, sau să cadă în ridicolul extrem de a lua în serios un simplu rod al imaginației, luptând împotriva conștiinței servile care spune că a citi romane este ceva pueril, sau cel puțin nepotrivit cu viața adultă care ne face să părem mereu mai mari.

Dintre toate romanele mele, unul permite cititorilor această mângâiere sau alibi în măsură mai mare decât celelalte, și nu doar atât, ci îi și invită a bănuși că toate cele povestite în el au corespondențe în propria mea viață, deși eu nu știu dacă acest lucru face sau nu parte din realitate, și poate că nu ar face dacă l-aș povesti, și deja povestesc ceva. În orice caz, acest roman intitulat *Romanul Oxfordului*¹ se pretează de asemenea identificării aproape absolute dintre naratorul fără nume și autorul cu nume, Javier Marías, același cu autorul acestei povestiri, în care naratorul și autorul coincid, și de aceea suntem doi, cel puțin în timp ce scriu.

Romanul Oxfordului a fost publicat de o editură al cărei nume e mai bine să-l uităm, în martie sau aprilie 1989, acum opt ani (datează din martie, dar l-a prezentat cu generozitate Eduardo Mendoza în Madrid, la Chicote, pe 7 aprilie, zi foarte însemnată din alte motive), și este de ajuns să privești coperta primei ediții, cu niște succinte date biografice ale autorului, ca să știi că am predat timp de doi ani la Universitatea din Oxford, între 1983 și 1985, la fel ca naratorul spaniol al cărții, deși în carte nu se menționează data. Și este adevărat

¹ Traducere de Tudora Șandru Mehedinți, Editura Litera, 2021; toate citatele vor fi preluate din această ediție.

că acest narator ocupă un loc identic cu al meu în viață sau în istoria pe care mi-o amintesc, dar acest lucru, ca multe alte elemente din acest roman și din altele, este pur și simplu ceea ce se numește un împrumut între autor și personaj. Puține din cele povestite în carte coincid cu ceea ce am trăit sau am aflat la Oxford, fiind vorba în general despre lucruri incidentale, care nu afectează faptele: atmosfera înăbușită a orașului rezervat sau distant și profesorii atemporalii care se înșelau atât de mult în privința chestiunilor cotidiene și atât de puțin în privința sinelui (a spiritului lor, mereu uzufructuar); anticariatele, întunecate și meticuloase, pe care le vizitam cu mânușile pe mâini și privirea la pândă, speranța anticarilor care se împlinea; cerșetorii pierduți sau îndârjiți care populau străzile după-amiaza cufundați într-o ofensă îndepărtată sau imaginară, fără să aibă vreodată destin sau țel, sau compensație; clopotele frenetice ale bisericilor vecine, St. Giles și St. Aloysius, întotdeauna goale, care cheamă în continuare imperturbabile credințioșii din alte secole mai credule, suflete care nu mai există, dar care poate că nu au murit pentru ele; și gara părăsită din Didcot în noaptea galbenă a felinarelor lăncede care par pe punctul de a leșina cu fiecare clipire a insomniei lor resemnate și istovite: acolo o tânără blondă, cu impermeabil și colier de perle, fumând și dansând cu picioarele ei englezești cu cataramă și tocure joase pe ritmul unei melodii memorate, pe care nimeni nu o mai auzea pe acel peron pentru schimburi nocturne; și lumina unei zile de primăvară, suspendată ore întregi, paralizând cerul palid sau ajutându-l să persevereze; sau o florăreasă cu înfățișare de țigancă ce se așeza în fața casei mele în diminețile de

duminică purtând haina ei de piele și cizmele înalte și bretonul lung cu un aspect de cauciuc negru, pe care am denumit-o Jane în cartea mea și care în viața adevărată se numea Anne, Anne Joseph, și locuia în mahalaua Reading, lângă vestita închisoare, căsătorită cu domnul Hyde, Anne Joseph Hyde de nouăsprezece ani, fie că ploua sau ninge, ori vântul îi biciuia florile modeste învelite în staniol, și trebuia să-și ridice gulerul până sub bărbie, și acum trebuie să aibă treizeci și unu de ani, dacă mai este acolo, în orașul Reading, cu Hyde; sau foarte bătrânul și fragilul portar cu privire diafană care mă saluta din cabina lui din Tayloriana, unde lucram și dădeam lecții, pe care l-am numit Will în carte și cu care am vorbit adesea acolo, dar niciodată în viața adevărată, și care se numea Tom, nici o vorbă în plus în afară de salutul acela vesel, și acum am aflat că a murit Tom, așa că au murit amândoi, Tom și Will; și e ciudat să-l fi cunoscut mai mult pe portarul Will, care nu a existat niciodată în carne și oase, și să plâng mai mult moartea lui figurată cu hârtie și cerneală – dar nici n-am scris-o măcar, fiindcă la sfârșitul acestui roman am spus: „Trăiască Will, bătrânul portar” – decât moartea adevăratului Tom, al cărui nume real nu era Tom, ci Walter, după cum reiese dintr-o scrisoare redactată pe 5 iunie 1984, când mă aflam acolo și îl întâlneam uneori, cu ochii lui mirați și albaștri și mâna ridicată jovial, în postul lui onorific de la Tayloriana, care era doar un împrumut: îi îngăduiau să ocupe cabina din când în când ca să se simtă util și să nu piardă firul continuității, ca să creadă că era încă portar, la bătrânețe ca și în copilărie te înșeli singur și te joci, și ți se ascund lucruri, sau poate că asta se întâmplă la orice vârstă. Și în

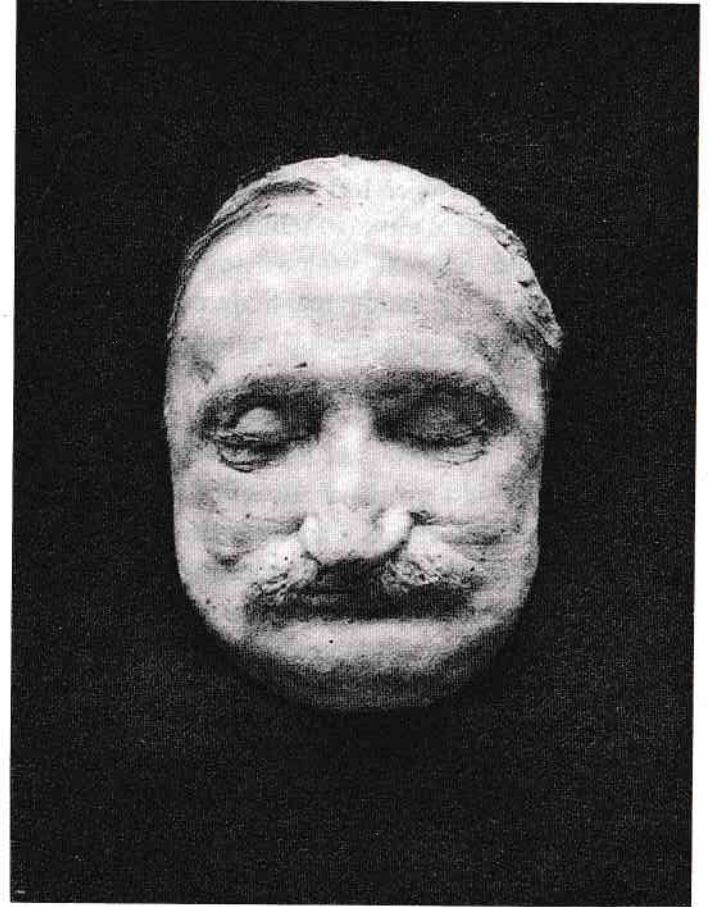
această scrisoare semnează astfel: „Walter Thomas“ și între paranteze „(Tom)“, în cazul în care profesorul căruia i se adresa nu l-ar fi recunoscut după numele și prenumele reale, de obicei stăpânii nu cunosc prenumele celor care îi servesc, sau ale celor care stau și așteaptă ca în versurile lui Milton. Tom scrie fără virgule și cu litere destul de ferme și citește pentru vârsta lui, și spune că au trecut șaiszeci și trei de ani de când lucrează în Oxford și pentru motivul acesta a participat recent la trei discuții radiofonice matinale ale unui post de radio local și cu un an înainte, la un program de televiziune numit *Întoarcere la Oxford* („mulți profesori au fost mulțumiți și au spus că m-am prezentat foarte bine“). „În '93 îmbătrânisem puțin“, adaugă el și mai spune cum, după ce activase timp de trei ani în cadrul vechilor forțe aeriene, Royal Flying Corps, în Primul Război Mondial, s-a angajat ca portar la Queens College și apoi la All Souls, și chiar de la All Souls sau *Toate sufletele* (și eu n-am știut până acum), în traducere literală și inexactă, s-a pensionat la șaptezeci de ani. Îl menționează pe Sir Arthur Bryant, al cărui portar a fost în Queens, și care insistă mereu să scrie o carte. „Acum a murit“, spune despre istoricul care cu siguranță nu s-a deranjat niciodată să-l istorisească pe el, „dar era un bărbat pentru care lucrai cu plăcere“, observă cu docilitatea celui care a fost întotdeauna servitor și care se simțea poate disculpat și secundar, fără să fie un martor. „Mult noroc, profesore“, așa se desparte Tom, pe care destinatarul scrisorii publicate îl numește „omul cel mai serviabil din Europa“. „Mult noroc, profesore“, așa își ia rămas-bun și de la mine portarul Will, pașnic și optimist, pe care l-am inventat sau l-am imaginat și

care mi-a dat diferite nume în călătoria lui temporară continuă – Dr. Magill și Dr. Miller, și Mr. Brome, și Dr. Ashmore-Jones, și Mr. Renner, și Dr. Nott, și Mr. Trevor și, de asemenea, Mr. Branshaw –, fiindcă nu am aflat nimic despre Tom care să contrazică sau să îl nege pe fictivul meu Will, care petrecea fiecare zi gândindu-se că trăia un anume an din viața lui întârziată și de aceea era prezent mereu sau se întorcea și nu exista timp trecut sau pierdut care să nu poată fi reprodus. Fiindcă îl reproducea fără voia lui și astfel avea șansa ca nimic să nu fie confuz. Cine știe în ce an al peregrinărilor sale l-a prins moartea, în ce moment tânăr sau matur, sau adult al îndelungatei lui existențe a crezut că-și ia rămas-bun, în ce zi nefericită sau veselă. Poate că în ziua care i-a paralizat corpul fragil, Will credea că soția lui trăia, deși murise în timpul adevărat, în timpul nostru pe care el îl abandonase, și a crezut că o lăsa văduvă pe cea care îl lăsase văduv de atâția ani. Despre moartea lui Tom mi-a povestit nepotul său John, tot portar la Tayloriana, prin moștenire, fără îndoială, deși moștenirea aceasta nu includea și înfățișarea: un bărbat corpulent și înalt, cu părul despărțit în două de o cărare și cu o mustață bățăioasă de boxer primitiv, tolerant cu slăbiciunile altora, dar cu prea mult umor îndoielnic, după cum vă voi povesti mai târziu. Acum ceva timp l-au dat afară, unchiul lui Tom ar fi fost foarte nemulțumit.

Astfel, doar decorul era real și nu prea, era un Oxford subiectiv, o transcriere din perspectiva mea imaginară sau falsă, același punct de vedere fabulos al celui care petrece o singură noapte într-un hotel legendar care nu îi înregistrează prezența neînsemnată și fantezistă alături de

LBRIS

We know
books

personajele celebre care își petrec o noapte sau mai mult timp acolo, sau poate se omoară sau sunt omorâți ca să îl înnobileze și să închidă o cameră în care vor călca numai turiștii. Am spus numai lucrurile accesorii, când este atât de dificil să știi ce va rămâne accesoriu sau fundamental odată ce se termină cartea noastră sau povestea noastră, sau viața noastră și devine timp cunoscut sau trecut care nu se mai poate repeta. Sau poate că da, poate că se repetă în carte, cu fiecare recitare: dar nu, fiecare lectură o alterează, și nu rescrie nimic în schimb.

De asemenea, era real ceea ce li se părea celor mai mulți cititori mai romanesc și mai fictiv, pură invenție în maniera lui Kipling, pură fabulație a mea, istoria povestită atunci pe băjbâite a aventurosului și catastrofalului, și jovialului scriitor John Gawsworth, incredibilul rege al Redondei care nu și-a văzut niciodată regatul, dar l-a vândut de mai multe ori și s-a autointitulat, Juan I, și al cărui nume adevărat era, de asemenea, altul, Terence Ian Fytton Armstrong, pe care l-am descris în roman, în care am inclus și două fotografii ale sale pe care le voi include din nou aici ca o amintire pentru cei care o vor citi și pentru cunoștința imediată a celor care nu va trebui să se familiarizeze cu fața lui și cu diferitele sale nume dacă vor veni în contact cu paginile acestea și vor trece prin ele. Despre omul acesta va trebui să vorbesc aici, și destul de mult, acum că îl am în casă, ca să spun așa. Sau chiar dacă e mort – și a doua fotografie nu este chiar a lui, ci este masca mortuară pe care i-a făcut-o imediat Hugh Oloff de Wet, omagiu impropriu pentru cineva care părăsea lumea transformat în cerșetor –, trăiește puțin în mine, dacă se poate spune așa ceva despre cineva care

a murit acum douăzeci și șase de ani fără să aibă habar de existența mea.

Am în fața mea o copie a certificatului de deces din 1970 și alta a certificatului de căsătorie, a treia și ultima, cu o văduvă mai mare cu cinci ani decât el – el patruzeci și trei, ea patruzeci și opt la nuntă –, și ambele copii mi le-a pus în mână nepoata acelei femei văduve și căsătorite și iarăși rămasă văduvă, o englezoaică blondă al cărei nume este Maria, fără accent, dar identic cu numele bunicii mele andaluze pe care nu am cunoscut-o, María Aguilera, care cred că a răs când s-a trezit căsătorită cu un văduv nebun și zâmbitor care se numea Marías și a ajuns să fie aproape o declinare, María de Marías. În primul certificat se spune că Armstrong – lipsit de viață, deja nu mai era Gawsworth, sau nu pentru doctori, sau poate nu mai era de mult – a murit în spitalul Brompton din cartierul Chelsea din Londra și sunt specificate cauzele medicale ale decesului. În căsuța corespunzătoare profesiei, un funcționar numit Vinten sau un informator numit Lewis a scris: *A poet*, și în următoarea, sub epigrama *Qualification*, a adăugat că trupul defunctului trebuia înmormântat „în consecință“, și cred că așa s-a făcut. Și fără îndoială că spiritul ciudat și nefericit al poetului rege de Redonda respiră încă în casa mea din Madrid sau rezistă dispariției și liniștii, sau nu abandonează petrecerea, și aici sunt scrierile sale, adică vocea sa care vorbește. Sau va vorbi mai târziu, fiindcă nu este încă momentul să o ascult, deși va sosi timpul după ce voi termina de scris aceste rânduri și voi trece peste aceste pagini.

Dar nici una dintre aceste ființe reale pe care le-am menționat nu a avut vești imediate legate de romanul meu, fiindcă nici unul nu știa spaniolă, nici numele meu, nici că eu scriam, și poate că nici nu citeau mult, cu excepția bibliofilului și bibliomanului Gawsorth sau Armstrong, dar el murise pe 23 septembrie 1970, iar eu împlineam atunci nouăsprezece ani, cu trei zile înainte, și el nu a putut să mă vadă niciodată. Și chiar dacă De Wet știa spaniolă, cine știe ce s-a întâmplat cu el, fiindcă nu știm nimic despre timpul lui și urmele sale s-au pierdut.

Cum explicam într-un articol din 1989 pe care l-am intitulat „Cine scrie“, naratorul fără nume din *Romanul Oxfordului* care, dacă nu mă înșel, este numit doar „iubitul nostru spaniol“ sau „domnul spaniol“ de către alte personaje, întorcându-se la Madrid după doi ani de fals exil sau emigrare privilegiată la Oxford, se dovedește a fi căsătorit cu o femeie numită Luisa și tatăl unui copil recent născut, ceea ce nu era situația mea, nici cazul meu, și nici nu mi s-a întâmplat, după cum se poate demonstra. Nici măcar nu a existat o Luisa importantă sau de durată în viața mea. Acest singur detaliu împiedica identificarea absolută a naratorului cu autorul, și prin aceasta, a oricărui personaj cu o ființă reală pe care s-o fi cunoscut sau frecventat în timpul vieții mele. Restul

faptelor relatate mi s-ar fi putut întâmpla, sau aș fi putut fi martor la întâmplarea lor. Puteam să declar și să asigur pe toată lumea, cum am făcut de multe ori și cum fac și acum, că aproape totul a fost inventat în afară de decor și de vreo experiență secundară și transfigurată în carte; că nici un personaj nu are un corespondent în cineva existent sau care să fi existat, și, mai concret, că nici unul nu este portretul sau caricatura unuia dintre colegii mei englezi de atunci de la Facultatea de Limbi Moderne și Medievale, din care făcea parte Secția de Limbă Spaniolă în care lucram. Dar în realitate nu aveți motive să credeți asigurările și declarațiile mele, deși există o tendință încrezătoare și nejustificată de a crede toate afirmațiile autorilor care se referă la cărțile lor. (Și, avertizându-vă, îmi dau seama că pun fără să vreau la îndoială veridicitatea lucrurilor pe care le spun și pe care le voi spune, dar trebuie să-mi asum acest risc și să denunț această credulitate cu orice preț, fie că sunt luat în seamă, fie că nu, fie că sunt ascultat, fie că nu și nu am motive s-o fac; nu există cale de întoarcere, asta e totul.) Ceea ce nu puteam și nici nu pot este să demonstrez că lucrurile din roman nu s-au întâmplat în viața mea, cum este întotdeauna imposibil să demonstrezi că cineva nu a făcut ceva sau nu a comis un delict dacă se pleacă de la premisa contrarie, și acest lucru îl știu bine și dictatorii: chiar în Spania, fără să mergi mai departe, aceasta a fost politica legislativă a franchismului, să nu se mai termine războiul, să țină cât mai mult. Un vecin, un dușman, un rival, un invidios, un prieten acuza pe cineva de diverse crime, cu cât mai atroce, cu atât mai bine; acest lucru era suficient pentru a-l aresta și pentru

proces, mai bine zis, un simulacru de proces, în care acuzatului i se spunea: „Să vedem, demonstrați-ne că nu ați ucis sau nu ați trădat, sau nu ați furat, sau nu ați violat“, de exemplu, știind că era aproape imposibil să demonstrezi că nu era adevărat. Acest lucru i s-a întâmplat fiului mai mic al Mariei Aguilera de Marías, tatăl meu, căruia i s-a imputat, între alte lucruri imaginare, că fusese în timpul războiului „colaborator al ziarului moscovit *Pravda* și“ – asta, spre invidia mea neconsolabilă – „tovarăș voluntar al banditului numit Vicarul din Canterbury“. Trebuie să recunosc că aș fi mituit pe cineva cu o sumă mare sau aș fi făcut orice lucru înjositor ca să mă văd acuzat vreodată în viața mea de un lucru atât de extravagant și de arhaic. Nu am ajuns încă să aflu prea multe despre participarea lui la operațiunile acestui bandit care era numit *the Red Dean*, Vicarul cel roșu, și al cărui nume adevărat era Dr. Hewlett Johnson, ca și cum ar fi fost oxfordian, și de fapt a luat doctoratul în teologie la Oxford, prin 1904, la Wadham College, care nu-mi este cu totul străin; dintre puținele mele informații, cea mai remarcabilă este aceea că el a fost primul care a spart blocada navală din Bilbao în 1937 și că atunci când a început această blocadă avea șaiszeci și doi de ani, iar când s-a terminat avea șaiszeci și cinci, vârste meritorii pentru a umbla ca un bandit pe pământuri străine și a-și juca rolul ridicând ancora din Bermeo într-un torpilor francez și ajungând la Saint-Jean-de-Luz fără nici o întârziere, evitând mine și nave de război franchiste, pe lângă alte posibile isprăvi sau trădări, împreună cu tovarășul său voluntar, cine o fi fost acela, fiindcă era clar din capul locului că nu fusese tatăl meu și nici arhiepiscopul de

Canterbury, care a trebuit să facă o declarație publică în 1947 ca să menționeze că, dincolo de limitele catedralei sale, Vicarul vorbea și făptuia individual, și că arhiepiscopul nu era responsabil pentru ceea ce ar fi putut spune sau face, „și nici nu era în puterile lui să-l controleze“. Vicarul cel roșu de Canterbury, rusofil neîmblânzit și impenetrabil, susținător al republicii spaniole, a ieșit fără îndoială cu bine din toate cutreierările lui peninsulare, fiindcă a trăit nouăzeci și doi de ani, aproape tot atât de mult ca și pașnicul meu portar Will, care a luptat și el în alt război. Dar pentru tovarășia și cauza lui involuntară era cât pe ce să nu mă nasc, având în vedere că moartea prin împușcare era în 1939 destinul comun și repetat al celor denunțați pentru prietenii patriotice și de care trebuia să te ferești, iar faptul că tatăl meu a scăpat doar cu închisoarea s-a datorat tenacității mamei mele – încă nu știau că aveau să se căsătorească –, și nu lipsei de zel a denunțătorilor, în număr de doi. Și cum ar fi fost dacă nu m-aș fi născut? Sunt prea multe persoane care se nasc și trec prin viață ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic și nu ar fi existat niciodată; puțini sunt cei cărora li se păstrează amintirea, și mulți sunt cei care mor repede, de parcă lumea nu ar avea răbdare să asiste la viața lor sau s-ar grăbi să scape de ei, cu un efort sterp și pași mărunți care nu lasă urme sau lasă doar amintirea slabă a celor care au învățat să lase urme și au comis greșeala sau au realizat efortul, ca un lux costisitor și inutil care este expulzat imediat de pe pământ, ca și cum ar fi un abur și nu se îngăduie nici măcar să fie pus la probă. Și cum ar fi dacă nu s-ar fi născut nimeni niciodată?

Astfel, unicul lucru demonstrabil în sens negativ referitor la caracterul autobiografic limitat al cărții mele era faptul că nu aveam și nu am o soție numită Luisa și de fapt nici o soție, cu nici un fel de nume, și cu atât mai puțin un fiu nou-născut pe atunci, care, dacă ar fi existat și nu ar fi fost o fantezie, ar fi avut acum – ce oroare! – șapte sau opt ani, un mic derbedeu sau poate chiar mai rău – cine știe? –, un mic atotștiutor demn de a fi deportat. (Cine știe dacă nu aș fi fost un tată bun?) Dar chiar și acest lucru mi-a fost atribuit de persoane care știau tot ce trebuia despre mine și nimic despre viața mea personală.

Pe atunci predam teoria traducerii la Universitatea Complutense din Madrid, ceva accidental și care nu a ținut mai mult de patru cursuri – nu m-am gândit niciodată să mă dedic învățământului răbdător, încărcat de prefăcătorii și intrigi –, după mai mulți ani de hoinăreală nu doar în Oxford, ci și aproape de Boston și la Veneția. Atât de tare mi-au displicut mediul universitar spaniol și meschinăriile lui, încât profitam de orarul de seară ca să scap dintr-o viață de claustrare și apăream doar atât cât era necesar pe holurile melancolice ale unei facultăți aproape goale, deja luate în stăpânire de femeile de serviciu care la ora asta se simt stăpânele clădirii și dau ordine în consecință sau îi pun pe fugă pe profesori și studenți, așa cum se întâmpla cu călătorii și lucrătorii feroviari din gara de la Didcot sau de la Mestre, lângă Veneția, unde am petrecut o parte a nopții scos afară și aruncat în ceață. Îmi predam lecțiile pe care le improvizam în taxi, la venire, și o ștergeam imediat după ce terminam, la nouă sau la zece seara, după caz, astfel încât nu prea aveam timp să fraternizez cu studenții sau să stau la taclale cu

colegii, și aproape nimeni nu știa despre mine vreun lucru care să nu fie mai mult sau mai puțin public. Astfel că, la puțin timp de la apariția cărții *Romanul Oxfordului*, am avut acolo o primă dovadă – sau poate a doua – a faptului că lucrurile povestite și spuse de naratorul meu puteau să-mi fie atribuite mie, de la un capăt la celălalt. Un grup de studenți – mai ales fete – m-a așteptat într-o seară la ieșirea din aulă ca să îmi pună niște întrebări, la care am presupus că trebuia să răspund tot în mod improvizat, și, în timp ce înaintam pe holuri cu nepotrivita mea mapă de plastic rigid, neagră cu margini albastre, înconjurat de ele ca și cum aș fi fost un politician idiot între alaiul personal și ziariști – observasem că acest fel de a înainta pe holuri cu alai le plăcea mult profesorilor și mă amuzam imitându-i măcar o dată pe profesorii de zi, adevărați –, o tânără m-a întrebat plină de solitudine și fără nici o legătură:

– Ce face copilul?

– Care copil? am zis eu surprins.

Studenta avea tupeu.

– Cum care copil, copilul dumneavoastră.

Sau poate că o fi zis „al tău“, eu le vorbeam cu „dumneavoastră“ studentelor, dar ele mă tutuiau, cu orice ocazie, mai ales în afara orelor, schimbând pluralul politeții cu adresarea aceea familiară în câteva secunde, ca și cum mi-ar fi îndepărtat masca. Deși nu toate erau tinere, unele dintre ele fiind mai mari decât mine și toate licențiate, veneau la cursurile mele ca să-și poată susține doctoratul, pe care eu nu îl aveam pe atunci și nu îl am nici acum. De mai multe ori am luat în calcul posibilitatea de a mă înscrie la aceste cursuri și de a fi propriul meu student